

แนะนำหนังสือ

INTRODUCING BOOKS

พุทธวิทยา

โดย พระรัตนสุวรรณ, ฉบับที่: ร.พ. ประยูรวงศ์, 2499. เล่ม 1 มี 515 หน้า

หนังสือชุดพุทธวิทยา 2 เล่ม เป็นหนังสือที่รวบรวมพุทธพจน์จากพระไตรปิฎกมา ประกอบคำอธิบายของผู้แต่งแทบทุกเรื่อง เป็นหนังสือที่ให้คำอธิบายหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่ยากดึกขงซับซ้อนให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ง่าย ๆ ยิ่งกว่านั้น ผู้แต่งยังได้อธิบายเปรียบเทียบหลักพุทธศาสนากับลัทธิศาสนาอื่น ความเชื่อก่อและปรัชญาของศาสนาอื่น ๆ ด้วย เช่น ศาสนาคริสต์ - อิสลาม - ฮินดู เป็นต้น เมื่อได้อ่านหนังสือ 2 เล่มนี้จบ จะทำให้เข้าใจพระพุทธศาสนาได้ดีมาก สิ่งที่เราเข้าใจผิดหรือเข้าใจเรอมาก่อนก็จะหมดสิ้นไป ยิ่งกว่านั้นยังทำให้ผู้อ่านเปลี่ยนทัศนคติ (Attitude) ใหม่ จะได้เห็นความดีมั่งคั่ง และดีจรรยาในพระพุทธศาสนาแจ่มชัดขึ้น นอกจากนี้ยังจะได้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) และวิทยาศาสตร์สังคม (Social Science) ในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ข้าพเจ้าจะแนะนำเนื้อเรื่องในพุทธวิทยาเล่ม 1 ก่อน คราวหน้าจึงจะกล่าวถึงเล่มที่ 2 ค่ะไป ในเล่มนี้ ผู้แต่งได้บรรจุเรื่องปฏิจจสมุปบาท (Cosmic Law) เรื่องธรรมชาติกับพระเจ้า เรื่องวิญญานในพระพุทธศาสนา วิญญานคือธรรมชาติผู้สร้างสรรพชีวิต การเกิดของวิญญาน การดับของวิญญาน การสืบต่อของวิญญาน เรื่องชาติหน้า และเรื่องมิจฉาทิฐิ (Wrong Theory)

เรื่องปฏิจจสมุปบาท (Cosmic Law) เป็นหลักปรัชญาธรรมที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นเรื่องปรัชญาชีวิตที่ละเอียดลึกซึ้งและถูกต้องอย่างยิ่ง ท่านที่ไม่เคยค้นคว้าค้นคว้าในศาสนา พอได้ยินได้ฟังหรือได้เห็นคำว่า "ปฏิจจสมุปบาท" แล้วก็อาจทำให้นึกเบื่อหน่าย แต่ถ้าท่านได้อ่านเนื้อหาของเรื่องแล้วจะรู้สึกประหลาดใจและภาคภูมิใจอย่าง

บอกไม่ถูกว่าพระพุทธศาสนามากรุเรื่องอย่างนดวยหรือ ในเรื่องปัจจุัจฉมุปบาท* จะได้อะไรให้ท่าน
ทราบโดยกระจ่างแจ้งว่า ชีวิตคืออะไร? ชีวิตเกิดขึ้นมาได้อย่างไร? ชีวิตมีส่วนประกอบอย่างไร
บ้าง? ชีวิตสัมพันธ์อยู่กับอะไร? ทำไมชีวิตจึงประกอบด้วยทุกข์? จะดำรงดำเนินชีวิตตามรูปแบบ
แบบใหม่จึงจะมีคุณค่าธรรมารัตนและปลดปล่อยทุกข์? จุดหมายปลายทางของชีวิตอยู่ที่ไหน? และ
ชีวิตจะสิ้นสุดลงตรงไหน? อย่างไร? ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้ มีคำตอบอยู่อย่างชัดแจ้งแล้ว
ในเรื่องปัจจุัจฉมุปบาท ซึ่งหนังสือเล่มนี้ได้ให้คำอธิบายไว้โดยละเอียดพอสมควร เพื่อที่จะ
ให้ท่านผู้อ่านได้มองเห็นว่าปัจจุัจฉมุปบาทมีความสำคัญเพียงไร ข้าพเจ้าใคร่ขอยกเอาพุทธพจน์
ตอนหนึ่งซึ่งท่านผู้แต่งได้แปลมาจากมหานิทานสูตรที่สมาคมนิกายมหาวรรค ว่า “ดูก่อนอานนท์
เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดในเรื่องปัจจุัจฉมุปบาท* เหล่าสัตว์ทั้งหลายจึงได้มีความยุ่งยาก
เกิดขึ้น เหมือนนกถูมด้ายที่ยุงขดกันเป็นปม หรือเหมือนหมูป่าต้องหรือหมูป่ามุงกระด้างที่พัน
กันยุ่งเหยิง และจะไม่ต้องพันรอบาย ทศกัณฐ์ วิณมิต และสังสารวัฏไปได้” จากพุทธพจน์
ทำให้เราพบข้อมูลว่า ความยุ่งยากลำบากของชีวิตนั้นเกิดขึ้นมาเพราะความไม่เข้าใจในชีวิต
อย่างถูกต้องถ่องแท้และละเอียดแจ่มแจ้งพอนั่นเอง

ในปัจจุบันนี้ สังคมมนุษย์เรากำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จริตนิสัยทางสังคม
และโครงสร้างบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปอยู่โดยไม่หยุดยั้ง ดังนั้น จึงทำให้มนุษย์เราได้
ประสบปัญหาชีวิตส่วนตัวบ้าง ปัญหาทางครอบครัวบ้าง ปัญหาทางเศรษฐกิจบ้าง ปัญหา
ทางการเมืองบ้าง แม้ในที่สุดก็ประสบปัญหาทางสังคมอย่างไซกโซนคตลอดเวลา ทั้งนี้
เพราะว่าการเปลี่ยนแปลงต่างๆ นานาให้เกิดปฏิกิริยาต่ออีกหลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งประกอบ
หรือสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นปัญหาที่เกิดการ
ทำลายต่อชีวิตบุคคลและสังคม เพื่อการแก้ไขปรับปรุงใหม่ให้ดีขึ้น เมื่อมนุษย์เรามีความ
จำเป็นจะต้องปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์หรือสภาพสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
ด้วยแล้ว ธรรมชาติธรรมดาของชีวิตมนุษย์ก็จะต้องสร้างความปลอดภัยพยายามให้คนเรา
สามารถอดทนต่อโทษที่อันตรายต่าง ๆ ในชีวิตแม้จะใหญ่หลวงและหนักหน่วงเพียงใดก็ตาม
จนในที่สุดก็จะเอาชนะได้ เทคนิคในการเปลี่ยนโครงสร้างชีวิต เทคนิคในการสร้างระบบใหม่
เทคนิคในการเปลี่ยนแนวทางชีวิต เทคนิคในการเผชิญหน้ากับความจริง เทคนิคในการพักผ่อน

หรือการคลายความเครียดในตัวเองให้ผ่อนคลาย เทคนิคในการสร้างวัตถุประสงค์จำนงหมายของชีวิตให้สมบูรณ์ และเทคนิคในการจัดลำดับเป้าหมายในการขัดแย้งต่าง ๆ ให้บรรเทาเบาบางจะต้องพัฒนาขึ้น แต่ทั้งนี้หมายความว่ามนุษย์เราจะต้องเข้าใจปรัชญาชีวิตอย่างถูกต้องจริงๆ นั่นคือต้องศึกษาปรัชญาอุปมาตามหลักพระพุทธศาสนามาให้เข้าใจซึ่งถึงแก่แก่อย่างถูกต้องตามที่แท้จริง เมื่อมนุษย์เราได้เข้าใจปรัชญาอุปมาหรือปรัชญาชีวิตที่แท้จริง การที่จะพัฒนาริยธรรมในรูปธรรมและจริยธรรมในรูปที่ถูกต้องตามความเป็นจริงในชีวิตปัจจุบันก็กระทำได้โดยง่าย แต่ตรงกันข้าม ถ้ามนุษย์เราไม่เข้าใจเรื่องเหล่านี้เลยก็จะทำให้บุคคลและสังคมประสบปัญหาความสับสนอลเวงต่าง ๆ เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ดังที่เราได้เห็นประจักษ์กันอยู่ในปัจจุบัน เช่น การฆ่าตัวตาย การยกพวกตีกัน การปล้นชิงชิงทรัพย์ การประพฤตินิสิตจรรยาประเพณีโดยไม่มีหิริ-โอตตปิยะ เป็นต้น ดังนั้น เพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และเพื่อการพัฒนาชุมชนหรือสังคมให้ก้าวชนไปสู่ความเป็นอารยะอย่างสมบูรณ์ ข้าพเจ้าจึงใคร่ขอให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้โปรดสนใจในปรัชญาชีวิตโดยศึกษาปรัชญาอุปมาตามแนวในหนังสือพุทธวิทยาตามโอกาสที่พอจะศึกษาได้

เรื่องธรรมชาติกับพระเจ้าและเรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนา ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเราจำเป็นต้องเรียนให้รู้ให้เข้าใจตามที่แท้จริง เพราะเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่จะต้องขบคิดหรือพิสูจน์กันทางวิทยาศาสตร์อย่างเดียวกันนั้น หากแต่เป็นเรื่องของปรัชญา (Philosophy) และศาสนาโดยเฉพาะอีกด้วย ความจริงวิทยาศาสตร์พิสูจน์ให้เห็นจริงได้เฉพาะในเรื่องวัตถุและพลังงานทางวัตถุเท่านั้น ส่วนเรื่องนามธรรมและพลังงานทางนามธรรมวิทยาศาสตร์ไม่สามารถจะหยั่งถึงหรือพิสูจน์หาความจริงตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ (Scientific Method) แต่ Philosophy และศาสนาโดยเฉพาะพุทธปรัชญาและพุทธศาสนาสามารถพิสูจน์ความจริงในเรื่องนามธรรมและพลังงานนามธรรมได้อย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้าเป็นคนแรกที่ทรงนำเอาพลังงานนามธรรมมาใช้ในทางสันติ ซึ่งตรงกันข้ามกับสมัยนั้นพวกโยคีหรือนักปราชญ์ทั้งหลายได้ใช้พลังงานนามธรรมไปในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ความขลัง ความดกอบผลกตอกหรือที่เราเรียกว่าไสยศาสตร์นั่นเอง แต่พระพุทธเจ้าทรงใช้พลังงานนามธรรมไปในเรื่องพัฒนาชีวิตให้ก้าวชนไปสู่ความเป็นอารยะบุคคลเริ่มต้นตั้งแต่พระโสดาบัน

(ผู้แรกถึงกระแสนิพพาน) จนถึงพระอรหันต์ (ผู้หมดกิเลสโดยสิ้นเชิง) เพราะฉะนั้น พลังงานนามธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาใช้จึงเป็นเรื่องต้นตอของทุกข์ และต้นตอเป็นต้นตอที่แท้จริงมันคงและชั่วนิรันดร์ด้วย ไม่เหมือนต้นตอตามความหมายของชาวโลกซึ่งยังจำกัดตัวเองอยู่ในความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นและไม่ยอมผ่อนปรนให้อีกด้วย

ธรรมชาติมีความหมายอย่างไร? แค่นั้น? ธรรมชาติกับพระเจ้าต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร? วิญญาณตามความหมายของพระพุทธศาสดาต่างจากความหมายในศาสนาอื่นอย่างไร? และตรงกับความเข้าใจของเราหรือไม่? วิญญาณคืออะไร? วิญญาณมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรพชีวิตหรือไม่? เพียงไร? สถานะของวิญญาณเป็นอย่างไร? วิญญาณมีส่วนประกอบอย่างไรบ้าง? วิญญาณวิวัฒนาการมาได้อย่างไร? และจะวิวัฒนาการถึงจุดไหนจึงจะหยุดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างชีวิตจำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลงวิญญาณด้วยหรือไม่? ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้ได้มีการอภิปรายขบคิดและให้คำตอบไว้อย่างกว้างขวางในหนังสือพุทธวิทยาเล่มนี้ เมื่อท่านอ่านจบและเข้าใจตามที่อ่านแล้วจะทำให้ได้รับความสว่างในชีวิตยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังจะทำให้สามารถสร้างสรรค์ระบบใหม่ขึ้นในตนเพื่อพัฒนาชีวิตให้ดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่สุขสมบูรณ์ได้สมดังปรารถนา

เรื่องชาติหน้า คือเรื่องตายแล้วเกิดอีกนั้นมีความจริงแค่ไหน? พิสูจน์ได้หรือไม่ เป็นปัญหาที่ขบคิดกันมานานแล้ว ในทางชีววิทยายกบอกว่า ตายแล้วไม่เกิดอีก เพราะวิญญาณเป็นผลิตภัณฑ์ของร่างกาย ในทางศาสนาพราหมณ์บอกว่า ตายแล้วเกิดอีก เพราะถือว่าวิญญาณเป็นสิ่งไม่ตาย (Immortal Soul) เมื่อร่างกายแตกทำลายไป วิญญาณก็ออกจากร่างไปเกิดใหม่ แต่พระพุทธศาสดาสอนว่า :

เมอมอชชา (Ignorance)	กมสังขาร (Volitional activity)
เมอมสังขาร	กมวิญญาณ (Consciousness)
เมอมวิญญาณ	กมนาม - รูป (Mind and Body)
เมอมนาม - รูป	กมผัสายตนะ (Six Sense - Organs)
เมอมผัสายตนะ	กมผัสตะ (Contact)

เมอมผัสสะ

เมอมเวทนา

เมอมคณหา

เมอมอุปาทาน

เมอมภพ

เมอมชาติ

กมเวทนา (Feeling)

กมคณหา (Craving)

กมอุปาทาน (Attachment)

กมภพ (Process of Existence)

กมชาติ (Birth)

กมชรา (Old age) นิพณะ (Death)

โศกะ (Sorrow) ปวิเทวะ (Lamentation)

ทุกะ (Suffering) โทมนัส (Grief)

แฉะอุปายาส (Despair)

เพราะฉะนั้น คายแล้วจะเกิดอีกหรือไม่ พระพุทธศาสดานำสอนให้เราพิสูจน์ตาม
กฎเกณฑ์และเงื่อนไขซึ่งเขียนเป็นสูตรไว้แต่นั้น

ความคิดเห็นในเรื่องชาติหน้า มิใช่จะมีความแตกต่างกันเฉพาะในบุคคลมีนัยเท่านั้น
หากแต่แตกต่างกันมานานแล้ว แม้สมัยที่พระพุทธเจ้าของเราซึ่งทรงดำรงพระชนม์อยู่ ก็ยัง
มีพวกที่เห็นแตกต่างไปจากพระองค์ ๒ พวกใหญ่ ๆ คือพวกหนึ่งเห็นว่า คายแล้วเกิดอีกแน่
และเคยเกิดเป็นอะไรก็เกิดเป็นอันนั้นตลอดไป ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เช่นเคย
เกิดเป็นคน คายไปก็เกิดเป็นคน เคยเกิดเป็นสัตว์ คายไปก็เกิดเป็นสัตว์ เช่นนเรอไป แต่
อีกพวกหนึ่งเห็นว่า คายแล้วสูญไม่มีเกิดอีก ในความคิดเห็นของบุคคล ๒ จำพวกนี้ พระ-
พุทธเจ้าตรัสเรียกว่า เป็นความคิดเห็นที่ผิดจากความจริง เพราะพวกแรกเป็นพวกจิตนิยมจัด
(Idealism) ส่วนพวกที่สองเป็นพวกวัตถุนิยมจัด (Materialism) แต่พระพุทธศาสนามิ
มีความคิดเห็นเช่นนี้ไปทางซ้ายหรือทางขวา หากแต่คิดเห็นตรงตามสภาพความเป็น
จริงของสรรพสิ่งทั้งปวง เพราะพระพุทธศาสนามุ่งให้บุคคลเข้าถึงธรรม (Truth)
สภาพธรรม (Actuality) และปรมาัตถธรรม (Reality) เป็นหลักใหญ่ ดังนั้น พระพุทธเจ้า
จึงมิได้ทรงอธิบายเรื่องชาติหน้าไว้โดยละเอียดนัก เป็นแต่เพียงตั้งเป็นสูตรไว้ให้เราหาทาง
พิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเอง และในเรื่องชาติหน้า พุทธวิทยาได้ขบปัญหาต่าง ๆ อย่าง
รอบคอบพร้อมกันกับพิสูจน์ให้เห็นจริงทุกแง่ทุกมุม ซึ่งให้เห็นชัดเจนว่าถาวรเกิดหรือไม่เกิดเกิด

เนื่องด้วยอะไรบ้าง การไปเกิดนั้นอะไรไปและไปได้อย่างไร การทราวดูชาติหน้าจริงหรือ
 ไรได้อย่างไร ใครเป็นผู้ได้แน่ชัดว่าชาติหน้าจริง ทฤษฎีเรื่องการระลึกชาติได้เป็นทฤษฎี
 ที่ถูกต้องหรือไม่ ตามมือของคนแต่ละคนนั้นคือแผนผังของชีวิตจริงหรือไม่ อะไรเป็นข้อ
 พิสูจน์ให้เห็นว่า คนเราเคยเกิดมาแล้ว ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้ท่านผู้แต่งได้นำมาพิจารณาอย่าง
 ละเอียดถี่ถ้วน เมื่อได้อ่านเรื่องนี้โดยตลอดจะทำให้เราได้รับความสว่างในเรื่องชาติหน้าและ
 เรื่องการเกิดการตายของมนุษย์เราได้ทันทีด้วย ยิ่งกว่านั้นยังทำให้เราได้หลักการสำหรับ
 พัฒนาวิญญาณของเราให้สูงขึ้นอีกด้วย

เรื่องมัจฉาทฐิ เป็นบทสุดท้ายในหนังสือพุทธวิทยาเล่ม 1 นี้ ความจริงเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะการที่จะศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจถูกต้องตามที่แท้จริงนั้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้นเสียก่อนว่า ความคิดเห็นเช่นไรถูก ความคิดเห็นเช่นไรผิด และความคิดเห็นที่ผิด ๆ หรือมัจฉาทฐินั้นมีอะไรบ้าง เมื่อเราได้เข้าใจความจริงโดยถูกต้องแล้วการที่จะศึกษาพระพุทธศาสนาก็เป็นการง่ายขึ้น เพราะเรื่องมัจฉาทฐิเป็นเรื่องปรัชญาต่าง ๆ ในสมัยพุทธกาล แนวทางปรัชญาของศาสตร์จารย์แต่ละท่านเป็นไปอย่างสลับซับซ้อนและยุ่งยากมาก เช่น บางท่านสอนว่าผลของการกระทำไม่มี บิคามารดาไม่มีบุญไม่มีคุณ เป็นต้น บางท่านสอนว่าการกระทำไม่สำคัญ แต่สำคัญอยู่ที่ผลดีพิธีการกระทำจะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับผลดีพิธี เช่น ขโมยของคนอื่น ถ้าเจ้าของไม่รู้หรือจับไม่ได้ก็ไป แต่ถ้าถูกจับได้แล้วได้รับโทษทัณฑ์จึงจะเป็นการทำความดี บางท่านสอนว่า คนเราจะดีหรือชั่ว ไม่มีอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัย แต่ขึ้นอยู่กับโชคความเคราะห์กรรมหรือโชคดวงต่าง ๆ คือ ถึงคราวปะเหมาะเคราะห์ก็ดีก็ไปตัวเอง แต่ถึงคราวเคราะห์ก็ห้ามยามร้ายก็ไปไม่ได้ บางท่านสอนว่า สิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งที่อยู่จริง (Entity) บางท่านสอนว่าสิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่จริง บางท่านสอนว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด และบางท่านก็สอนทฤษฎีตามแนวปรัชญาของตน ซึ่งมีอยู่ 62 ทฤษฎี แต่ทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าล้วนเป็นทฤษฎีที่ผิดทั้งหมด แต่จะผิดอย่างไรได้มีคำอธิบายและหลักฐานประกอบอยู่ในพุทธวิทยาเล่มนี้แล้ว

เรื่องมัจฉาทฐิ แม้ในปัจจุบันซึ่งเราถือกันว่าเป็นสมัยวิทยาศาสตร์เจริญมากแล้วก็ตาม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเข้าใจผิด หรือมีคนที่เป็นมัจฉาทฐิกันอยู่มาก โดยเฉพาะ

เกี่ยวกับเรื่องนามธรรมและพลังงานทางนามธรรม ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์บางสาขาได้
 ปฏิเสธความจริงไป เช่น วิชาชีววิทยา ซึ่งถือหลักการทางวัตถุมากเกินไปโดยปฏิเสธว่า
 คนตายแล้วก็หมดสิ้นสูญไป มิได้คำนึงถึงว่าในสมองประกอบเป็นชีวิตหนึ่งนั้นมีอะไรบ้าง และ
 แต่ละอย่างมีอิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ในการสร้างสรรพชีวิตมากน้อยเพียงไร ชีววิทยามีได้
 กล่าวถึงโดยสมบูรณ์แบบ ดังนั้น จึงทำให้คนสมัยนี้ยึดถือวัตถุธรรมเป็นใหญ่เข้าใจว่าตาย
 แล้วก็แล้วไป บุญบาปหรือกรรมดีกรรมชั่วไม่สามารถจะตามสนองได้ ความเข้าใจเช่นนั้น
 เป็นอันตรายมาก เพราะนั่นหมายถึงรากฐานอันเสื่อมโทรมแห่งศีลธรรม คนเราเมื่อเห็นว่า
 ตายแล้วก็แล้วไป บุญบาปทำอะไรไม่ได้เช่นนั้นแล้ว ย่อมจะหาโอกาสสร้างแต่ความสุข
 ความสนุกสนานเพลิดเพลินให้แก่ชีวิตฝ่ายเดียว ไม่เหลียวแลที่จะประกอบกรรมดีเพื่อชีวิต
 ข้างหน้าด้วย เพราะในการแสวงหาความสุขในชีวิตนี้ ถ้าไม่ได้มาในทางที่ชอบก็จะประกอบ
 กรรมชั่วแสวงหาในทางที่ทุจริตผิดศีลธรรม ซึ่งนั่นหมายถึงความเดือดร้อนและปัญหาความ
 ยุ่งยากต่าง ๆ ที่สังคมจะต้องรับภาระ แต่ตรงกันข้ามถ้าคนเรามีความคิดเห็นที่ถูกต้องว่า
 ตายแล้วต้องเกิดแน่ในเมื่อเกิดยังไม่หมดสิ้นไปจากสันดาน แต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นแล้วแต่
 ความเหมาะสม เช่นนี้แล้ว ศีลธรรมจะมั่นคงในจิตใจมากขึ้น โปรดจำไว้ว่า คนเราจะดี
 มีศีลธรรมดี จำเป็นจะต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องก่อน (สัมมาทิฐิ) นั่นคือ เราจะต้อง
 ทำลายความเข้าใจที่ผิด ๆ หรือมิจฉาทิฐิให้หมดไปจากตัวเรา และบรรจุสัมมาทิฐิหรือความ
 เข้าใจที่ถูกต้องไว้แทนที่ จึงจะทำให้ชีวิตดำรงอยู่และดำเนินไปโดยสันติสุขได้สมดังมีในหมาย.

○ พระมหาวิจิตร คีรีสัทคุโต